

Un întreg neam este în comă indusă. Statele din Balcani nu își doresc revenirea la viață a armânilor, ci o stingere liniștită, acceptată și fără convulsii. Pentru a nu se mai vedea că le-au luat pământurile pe care și-au făcut țări, acestea simt datoria patriotică de a le lua și existența. Armânii, în loc de un răspuns adaptat, le oferă concursul prin felul în care înțeleg ei astăzi că ar trebui să se apere. Colecția „Noima” își propune să identifice semne vitale.

Colecția „Noima” este coordonată de Marius Marian Șolea.

Anvâritoarea (Coperta): carte poștală din 1923 inspirată de scrisorile Mariane Alcoforado

---

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ALCOFORADO, MARIANA

Pistuliili portugjezi / Mariana Alcoforado; trad. de Dumitru Piceava – București : Cartex, 2020

ISBN 978-606-8893-82-2

2

821.135.1'282

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

PISTULIILI PORTUGJEZI

Mariana Alcoforado

Adusi pri limba armânească di
Dumitru Piceava

ARADHA A CARTILJEI

Zboru nânti	5
Prota pistulii	10
Deftira pistulii	15
A treia pistulii	26
A patra pistulii	31
A tsintsea shi atsea ditu soni pistulii	36
Alfabetlu a limbâljei armâneascâ	47
Nyrâpsearea a limbâljei armâneascâ	54
Dati biografitsi	62

ZBORU NÂINTI

Unû pirmifû di sivdai la prota videari, ashi putemû sâ-lji dzâtsemû a cartiljei nyrâpsitâ aoa sh-trei ets sh-giumitati. Shi cartea Pistuliili portugjezi sh-u ari mira a ljei, ashi cumû aspunea scriitorlu Alexandru Philipide la cartea Scrisorile portugheze, turnatâ pri limba românâ di poeta Veronica Porumbacu sh-dupâ cari noi u adusimû pri limba a noastâ armâneascâ.

Pistuliili di sivdai tsi li ari nyrâpsitâ cäluyreaua Mariana Alcoforado câtâ vrutlu a ljei aoa sh-trei ets sh-giumitati, armasirâ tu isturia literarâ sumû numa di Pistuliili portugjezi.

Autoarea a alushtorû cârtsâ di sivdai, Mariana Alcoforado, s-amintâ tu 22-li di Apriirû 1640, Beja, Portugalia shi s-asteasi ditû banâ tu 28-li di Alunarû 1723, Beja). Mariana Alcoforado s-trâdzêa ditû unâ fumealji tinjisitâ ditû cäsâbâlu Beja. Afendi a ljei, Francisco Alcoforado fu capidanû tu armatâ, iara dadâ-sa, Leonor Mendes, s-trâdzêa ditû unâ fumealji di emburi shi nicukiri pisti ma multu locû la hoarâ.

Ti furnjia câ avea nkisitâ polimlu di independentsâ ali Portugalia cu Spania (tamamû tu anlu tu cari

s-amintă ea) shi tu privudearea aalumtilorû tsi lipsea sâ s-tihiseascâ, afendu-su apufâseashti s-u da feata di 12 ani la mânâstirlu tsi fâtsea parti ditû dimândata Sâmta Clara.

Mariana, cari ma avea doi frats shi unâ sorâ ma njicâ, va s-creascâ nguvatâ di lumea di nafoarâ, vidzânda-u mash pritû njitsli firidz a mânâstirlui.

Aoatsi, ea u mparti bana călugăreascâ cu unâ căluyreauâ multu aprukeatâ ca ilikii, cari moari, ama, multu tinirâ. Dupâ moartea ali dada a ljei Mariana u ljea s-u mutreascâ surica a ljei di trei anji, cari va sh-u treacă tutâ bana sumû apangjiulû a mânâstirlui.

Anlji tricurâ ayonjea shi vini oara cându tinira căluyreauâ s-ariseashti, a câ nu avea izini, di unû tinirû capidanû tsi s-priimna ancâlarû pri ninga geamili a mânâstirlui iu eara ea. Namisa di elji s-tihiseashti unû pirmisû di sivdai fârâ preaclji. Aestu pirmisû, tsi s-tihisi aoa sh-trei ets shi giunitati, easti aplo: Unâ featâ s-ayâpiseashti di unû bârbatû cu cari bâneadzâ prota a ljei sivdai; elû u apâryiseashti, dupâ cari elji doilji sh-pitrecû pistolii di sivdai; ditû cari ea acâkiseashti, pânâ tu soni, câ tutû pirmislu, ca itsi pirmisû, s-bitsi.

Tutâ aestâ pathimâ ahurhi tu anlu 1663 cându tinirlu capidanû tu tesea di cumandarû ali unâ companii di căvâlari fu mutatû tu căsâbălu Beja di Portugalia ta s-lu bitiseascâ căvgălu namisa di spaniolji shi portugjejlji di a loclui cari vrea s-amintâ independentsa.

Tinirlu capidanû s-amintă Chamilly - Bourgogne, tu anlu 1636 shi muri tu anlu 1715. Tu ahurhitâ, cându intrâ tu askeri, fu pitricutû Portugalia, iu tu anlu 1663, u măyipsi shi lji-amintă vrearea a căluyrealjei portughezâ di Beja, căsâbă iu s-afla cu alanti regimenti.

Pritû geamea a mânâstirlui eara vidzutû di ocljilji musheats ali Mariana Alcoforado, unâ nistipsitâ cari lji-nyrâpsi a tinirlui ofitserû doauâsprâdzatsi pistolii di sivdai ditû cari tsintsi s-pâstrarâ tu copii.

Tu tutû kirolu câtû shidzu Portugalia capidanlu Noël Bouton căftă sâ sh-lu mpartâ kirolu namisa di ziafets shi armi shi priimnări sumû stizmili a mânâstirlui iu li videa mutrirli mplini di pathusû a căluyrealilorû vigljeati cu ascurami.

Prota andamusi namisa di căluyreaua Mariana Alcoforado shi capidanlu Noël Bouton fu ndreaptâ di Balthazar, fratili ali Mariana. Măyia sh-u featsi huzmetea dinâoarâ, sivdaia la prota videari avu unâ aprindeari sh-unâ lumbârsiri ahoryea ti Mariana Alcoforado. Fu dinâoarâ, mplinâ di nicunuscutû shi di piricljiû. Ti Mariana, fu prota provâ di banâ, prota vreami cari avea s-hibâ shi atsea ditû soni.

Ama dupâ marea harauâ vini ayonjea shi marea cripari. Dupâ tsi u amintă vrutlu a ljei u apâryisi.

Tu anlu 1667, pirifanlu capidanû fu cljimatû Franta deadunû cu tuts suldatlji tsi-lji cumândusea. Nu dupâ multu kiro, Portugalia sh-u amintă independentsa andicra di Spania.

Tinirlu capidanû sivdâlosû di ziafets nu fu multu cârtitû di aestâ fudzeari shi dispârtsâri di Mariana, elû apâryisindalui dealungulû a kirolui multu lishorû shi alti ininji zdruminati.

Atseali doauâ miri avurâ căljiuri ahoryea. Tu anlu 1703, shi cu ajutorul ali nicukira a lui, Nöel Bouton sh-u amintă băstunea di mareshal tsi-lji fu datâ di vâsiljelu Ludovic al XIV-lea. Ofitserlu aushi ninga atsea cari u aleapsi di nicukirâ, cari nu-lji featsi ficiori.

Călyureaua ama bână ma largu cu minduearea la mirakea a ljei apreasâ ditû tinireatsâ. Strâxi cu vârtusheami ura shi catafronisea a atsilorû tsi eara deanvârliga a ljei sh-cari u câtiyursea câ adră atsea “amârtii”. Shi ditû furnjia a alishte shcurtâ “amârtii” ditû bana a ljei, ea nu putu s-facâ nitsi unâ jgljioatâ pi scara călyureascâ, aushindalui nvirinatâ namisa di stizmili ntunicati a mânâstirlui, cădzândalui di la tesea di secretarâ la atsea di vigljitoari a poartâljei. S-asteasi ditû banâ tu anlu 1723, tu ilikia di 83 di anji.

Mirakea a călyureauljei ti vrutlu a ljei avea agiumtâ ashi di apreasâ câ nyrâpsearea a pistuliilorû a ljei u facû sâ xanabâneadzâ tutû tsi s-avea tihisitâ namisa di ea shi vrutlu a ljei shi s-avea alâxită dupâ dispârtsâri tu yitria cari lji-u imiripsi durearea. Ea lji-nyrâpseashti a vrutlui a ljei cu unâ fortsâ nitihisitâ pânâ atumtsea la ea. Lu cljeamâ s-yinâ nâpoi, ama elû armâni aratsi shi fârâ s-aibâ vârà gaile.

Tu cărtsâli a ljei s-andâmusescu niacumtinatû shi diftursitû zboarâli: curbisiri, dureari, nădii shi mirâ curbisitâ. Suntu scoasi tru migdani sprigiuratili, câtiyursirli ti xikea di besâ, lâhtara ta s-nu hibâ agârshitâ, vrearea ta s-hibâ arâsâ ma largu.

Di cara li bângă pi carti atseali sticuri di oarâ di yisû shi di amârami călyureaua lu curmă zgjiclu a ljei di sivdai azâptâsitâ, ea intră tu bana nishtiutâ a mânâstirlui.

PROTA PISTULII

Vedz, sivdaia a mea, tsi ma multu dicâtû lipseashti di napandiha earai! Nieftihpsitâ ayapi, fushi arâsâ, shi mi arâseshi cu nădii aplânâsitoari. Unû pathusû di la cari ashtiptai ahântâ eftihii poati s-tsâ da adzâ mash unâ vâtâmâtoari xiki di nădii, tsi sh-u aflâ uidia mash tu xikea lâhtâroasâ tsi u adră. Cumû castilea? Aestâ dutseari a curi durearea - adyefurû câtû va sh-tiranizeadzâ fândăzia - nu vrea lji-aflâ unâ numâ axi s-da boatsi a dipirariljei, apâryisirea aesta va mi dănâseascâ tu eta a etilorû sâ-lji vedû ocljilji tsi mi aprukea cu ahântâ vreari, shi a curi lâ amû borgi ahânti sinhisi, ahânti furnjii di harauâ - ocljilji atseldi cari-nji li alâxea tuti câti suntu tu lumi shi cari eara ti mini hăristusirea fârâ sinuri. Ah, ocljilji a melji sh-u kirurâ singura lunjinâ tsi lâ dâdea nyiliciri shi armânû mash cu lâcrânjli, iara io nu-lji ma ufilisii la tsiva altutsiva dicâtû la plângu - unû plângu niacumtinatû, di cându nji-fu datû s-aflu câ ti apufâsishi s-fudz; atsea tsi nu va s-potû sâ strâxescu shi sigura va mi vatâmû tu shcurtu kiro. Ma iara canda mi măyipseashti nieftihia, a curi singurâ furnjii eshtsâ tini. Bana a mea easti a ta ditû

oara tu cari, di cara ti vidzui, mi fătsea s-dukescu unâ turlii di miraki ta s-tsâ u facû curbani. Di unâ njilji di ori li ndreptu mutrirli câtâ tini suskirârli a meali; eali ti caftâ pisti tutû shi, cându-nji si toarnâ, mi discumpârâ ti tuti zori strâxitili a meali lâhtări, diftursinda-nji totna cu boatsi ahândoasâ sh-cu inima dishcljisâ a nvirinatăljei a mea mirâ, tsi nu mi-alasâ s-mi imiripsescu: bitisea, bitisea, nieftihpsitâ Mariana, s-ti afânâseshtsâ di geaba, bitisea ta s-ma caftsâ unû vrutû cari nu va-lu vedz vârhoarâ, cari fudzi pisti amări, ta s-fugâ di tini, cari bâneadzâ Frantsa, tu niaradha a ziafetslorû, shi nu sh-adutsi aminti di durearea a ta nitsiunû sticû di oarâ, shi tsâ duruseashti cu harauâ aesti aruperi, ti cari nu poati s-tsâ poartâ nitsiunâ pricunushteari.

Ma iara nu, nu potû s-mi apufâsescu s-ti cătădicătsescu, s-ti giudicû, culăsinda-ti ashi di lâhtărosû; pi di altâ parti, ta s-nji-aflu diznjirdari cumû potû ma gjini, tsâ aflu turlii, turlii di furnjii. Nu voiû sâ-nji fândăxescu câ mi-ai agârshitâ. Nu escu ca baea di nieftihpsitâ kiola shi fârâ s-mi alasû tirinsitâ di nali shubedz tsi nu au thimeljû? Shi cătse vrea s-agârshescu câtû di multu cilâstisishi s-nji-apudixeshtsâ sivdaia? Ahâtû di multu mi acâtsă atsea cilâstisiri a ta, tsi vrea mi dukescu nipricunâscătoari s-nu ti arisescu ma largu, cu idyiulû pathusû di focû tsi-nji lu dâdea mirakea, ca tu kirolu cându-nji ma apândăseai tu idyea turlii.

Cumŭ s-poati s-mi doarâ ashî di lâhtârosŭ thimisirea a niscântorŭ sticuri di oarâ ashî di arisiti? Shi lipseashti au fârâ di alta ca, contra a naturâljei a lorŭ isâshi, eali s-nji-u arupâ inima? Ofŭ, cartea a ta ditŭ soni nji-u adusi tu unâ halâ ciudioasă: ahurhi s-batâ ashî di arâkitâ, câ, pistipsea-mi, câfta ta sâ si-azmulgâ ditŭ keptulŭ a meu, ta s-agiungâ la tini. Mi apitrusea ashî di multu stanjolu (fortsa) a alushtorŭ sinhisi (emotsii ro.), câ nji-armashŭ trei sihâts shi ma multu fârâ cunushteari. Mi cârshilâtiseamŭ (opune ro.) s-mi tornu la unâ banâ cari lipseashti s-u kerŭ ditŭ furnjia a ta, ahâtŭ kiro câtŭ nu potŭ s-u tsânŭ ti tini. Nji-si turnâ, contra a vreariljei a mea, câ nji-eara arisitŭ s-mi dukescu murindalui di sivdai shi, altâ soi nji-pârea ma gjini s-nu nji-u ma vedŭ inima disicatâ di durearea câ mi-apâryisishi. Dupâ aestâ kisati (crizâ), nji-fu datŭ s-trecŭ pritŭ nai ma ahoryea catandisi; cumŭ puteamŭ au s-nu tragŭ, ahâtŭ kiro nu ti videamŭ?

Strâxescu fârâ murmurŭ aesti dureri, câtse tini eshtsâ furnjia a lorŭ. Aspuni, aesta easti discumpârarea câ ti vrui ahâtŭ di aprimsu? Ama itsi vrea s-hibâ, a njia tutŭ unâ nji-easti, escu apufâsitâ s-ti voiŭ nispusŭ di multu tutâ bana shi s-nu ma vedŭ canâ altu dinintea a ocljilorŭ a melji nafoarâ di tini. Shi ti asiyuripsescu câ sh-tini vrea s-fats ma gjini s-nu ma ariseshtsâ canâ altâ. Vrea s-pots s-eshtsâ hâristusitŭ cu unâ miraki cari nu vrea s-ma aibâ pira a mirakiljei a mea? Vrea s-poatâ s-aflji naliurea ma multâ mushuteatsâ (a câ nji-aveai

dzâsâ unâoarâ câ vrea s-escu musheatâ), ama canâoarâ, canâoarâ nu va s-aflji ahântâ sivdai, iara tuti alanti nu au nitsiunâ simasii. Nu tsâ li ma umpli cârtsâlî cu lucruri diprimansusŭ shi nu-nji ma scrii ta s-mi minduescu la tini. Nu potŭ s-tsâ u agârshescu ni furnisirea a ta shi nitsi nădia tsi nji-u alâsashi, fudzindalui, câ va s-ti tornji shi va s-armânji unŭ kiro ninga mini. Ofŭ, câtse nu vrei s-armânji bana ntregâ? Maca vrea s-potŭ s-esŭ ditŭ aestu nieftihisitŭ mânăstirŭ, nu vrea s-ashteptu aoa Portugalia axirea a tâxerilorŭ a tali: fârâ ta s-ljeau tu luyurseari tsiva, vrea s-fugŭ s-ti caftu, s-negŭ cu tini shi s-ti ayâpisescu iutsido va ti duts. Nu mi arâdŭ cu minduearea câ aesta vrea s-hibâ cu puteari, nu voiŭ s-mi hârnescu cu nădia tsi, sigura, vrea-nji aducâ unâ njicâ imiripsiri, nu voiŭ s-ma dukescu dicâtŭ durearea. Lipseashti s-tsâ mărtirisescu câ aestâ apuhii, ta s-tsâ nyrâpsescu pritŭ fratil a meu, nji-durusi vârâ harauâ shi nji-curmâ ti unŭ sticŭ di oarâ nidiznjirdarea.

Ti pâracâlsescu s-nji-aspunji câtse tsânushi ahânta ta s-mi badz tu mânâ, cumŭ u shi fâtseshi, a câ shtiushi dinâinti câ va s-lipseascâ s-mi apâryiseshtsâ? Câtse nu mi-alâsashi arihati tu mânâstirlu a meu? Tsâ aveamŭ faptâ vârâ arâu? Ama ljiartâ-mi, nu tsâ facŭ vârâ câbati; nu escu axi s-mi arăzgânŭ nitsi tu mindueari; plângu mash ayimea a mirâljei a mea. Dispârtsânda-nâ, pistipsescu câ ea nâ u da tutâ nieftihia cu cari vrea s-poatâ s-nâ apitruseascâ. Ama ininjili a noasti nu va